

บทที่ 6

แนวการสอบบัญชีสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชี

การสอบบัญชีในกรณีที่ธุรกิจใช้คอมพิวเตอร์

ตามร่างแถลงการณ์มาตรฐานการสอบบัญชี เรื่อง การสอบบัญชีในกรณีที่ธุรกิจใช้คอมพิวเตอร์ ลักษณะของธุรกิจหรือสหกรณ์ออมทรัพย์ที่จะถือว่าเป็นคอมพิวเตอร์มาใช้ในการประมวลผลข้อมูลทางการบัญชีจะมีลักษณะดังนี้

1. เป็นการประมวลผลข้อมูลทางการบัญชีในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ ซึ่งจะหมายความถึงตั้งแต่การบันทึกบัญชีในสมุดบันทึกรายการขั้นต้น จนกระทั่งการจัดทำงบการเงินสำหรับธุรกิจนั้น ๆ

2. การนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการประมวลผลข้อมูลทางการบัญชีจะทำโดยธุรกิจประมวลผลข้อมูลเองหรือให้บุคคลภายนอกดำเนินการแทน

การที่ธุรกิจใช้คอมพิวเตอร์ในการประมวลผลข้อมูลทางการบัญชีนั้นไม่ได้ทำให้วัตถุประสงค์และขอบเขตของการสอบบัญชี เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้แก่ เทคนิคการตรวจสอบ ระยะเวลา และจังหวะเวลาในการตรวจสอบซึ่งผู้สอบบัญชีจำเป็นต้องศึกษาถึงระบบบัญชี วิธีการประมวลผลและการจัดเก็บข้อมูลทางการบัญชี ตลอดจนการประเมินประสิทธิภาพการควบคุมภายในที่แตกต่างไปจาก เดิมก่อนที่มีการใช้คอมพิวเตอร์ เพื่อกำหนดชนิด เวลาและขอบเขตการตรวจสอบให้เหมาะสมกับธุรกิจ

ในการสอบบัญชีธุรกิจที่ใช้คอมพิวเตอร์นั้น ผู้สอบบัญชีควรมีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับเครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์โปรแกรมและระบบการประมวลผลข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะตรวจสอบธุรกิจที่ใช้คอมพิวเตอร์ได้ ไม่เช่นนั้นแล้วจะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้เชี่ยวชาญอื่นช่วยในการตรวจสอบ อย่างไรก็ตามผู้สอบบัญชีควรที่จะมีความรู้เกี่ยวกับเครื่องคอมพิวเตอร์และระบบการประมวลผลข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะ

1. สื่อความหมายให้กับผู้เชี่ยวชาญที่มาช่วยในการตรวจสอบว่าผู้สอบบัญชีต้องการให้ผู้เชี่ยวชาญนั้นทำอะไร กล่าวคือผู้สอบบัญชีต้องมีความรู้ทางคอมพิวเตอร์เพียงพอที่จะมอบหมายงาน ควบคุมดูแลและสอบทานงานที่ได้มอบหมายให้ผู้เชี่ยวชาญทำไปแล้ว

2. ผู้สอบบัญชีสามารถวิเคราะห์ผลที่ได้จากงานที่ผู้เชี่ยวชาญทำถือว่าเป็นไปตามที่ที่ต้องการ กล่าวคือผู้สอบบัญชีต้องมีความรู้ทางคอมพิวเตอร์อย่างเพียงพอที่จะพิจารณาให้แน่ใจว่าขอบเขตของการปฏิบัติงานและผลงานของผู้เชี่ยวชาญเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคนแล้ว

แม้ว่าผู้สอบบัญชีจะได้มอบหมายงานตรวจสอบบางส่วนให้ผู้เชี่ยวชาญแล้วก็ตาม ผู้สอบบัญชีก็ยังคงต้องรับผิดชอบในการแสดงความเห็นต่องบการเงินนั้น ดังนั้นผู้สอบบัญชีไม่ควรที่จะใช้ผลงานของผู้เชี่ยวชาญทางด้านคอมพิวเตอร์โดยไม่ผ่านการพิจารณาหรือสอบทานก่อนที่จะนำผลงานนั้นมา เป็นข้อมูลในการแสดงความเห็นต่องบการเงิน

ในการสอบบัญชีธุรกิจที่ใช้คอมพิวเตอร์ ผู้สอบบัญชีจะต้องวางแผนงานสอบบัญชี เพื่อให้การสอบบัญชีเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้สอบบัญชีจะต้องวางแผนเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

1. วางแผนเพื่อสอบทานการปฏิบัติงานของระบบคอมพิวเตอร์ว่าควรจะใช้วิธีและเทคนิคการตรวจสอบใด เมื่อไร และในส่วไหนของระบบ
 2. การค้นหาจุดอ่อนของระบบการประมวลผลข้อมูลซึ่งอาจมีข้อผิดพลาดหรือเปิดโอกาสให้มีการทุจริตได้
 3. การพิจารณาระดับความเชื่อถือเกี่ยวกับการควบคุมต่าง ๆ ในการประเมินประสิทธิภาพการควบคุมภายในทั้งหมดของธุรกิจ
 4. การวางแผนการใช้คอมพิวเตอร์มาช่วยในการปฏิบัติงานสอบบัญชี
 5. การวางแผนการใช้บุคลากรที่มีความสามารถเฉพาะทางคอมพิวเตอร์
- ในกรณีที่เป็น

ก่อนที่ผู้สอบบัญชีจะวางแผนงานสอบบัญชีในธุรกิจที่ใช้คอมพิวเตอร์นี้ผู้สอบบัญชีจะต้องทราบข้อมูลเกี่ยวกับระบบคอมพิวเตอร์และมีความรู้เกี่ยวกับการควบคุมภายในของระบบการประมวลผลข้อมูลโดยคอมพิวเตอร์ ซึ่งได้แก่ เรื่องต่อไปนี้

1. การจัดองค์การและการแบ่งสายงานในหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับระบบการประมวลผลข้อมูล
2. ขอบเขตของการทำงานของคอมพิวเตอร์ในธุรกิจ
3. ลักษณะของคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และโปรแกรม
4. วิธีการประมวลผลข้อมูลของระบบงานที่มีสาระสำคัญต่อการเงินรวมทั้งวิธีการจัดเก็บข้อมูลและนโยบายการรักษาข้อมูล
5. โครงการปัจจุบันของธุรกิจเกี่ยวกับการจัดหาระบบใหม่หรือการแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน
6. การควบคุมภายในของระบบการประมวลผลซึ่งมี 2 ลักษณะคือ
 - 6.1 การควบคุมภายในทั่วไป คือ การควบคุมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของหน่วยงานคอมพิวเตอร์
 - 6.2 การควบคุมภายในเฉพาะระบบงาน คือ การควบคุมภายในเกี่ยวกับความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูลในแต่ละระบบงาน

จากที่กล่าวไว้แล้วในขั้นต้นว่าการที่ธุรกิจใช้คอมพิวเตอร์ในการประมวลผลข้อมูลทางบัญชีทำให้เทคนิคการตรวจสอบ ระยะเวลาและจังหวะเวลาเปลี่ยนแปลงไปนั้นเนื่องจากการใช้คอมพิวเตอร์ในการประมวลผลข้อมูลมีผลต่อการทดสอบการปฏิบัติตามระบบและการทดสอบความถูกต้องของรายการบัญชีในหลายด้านดังนี้

1. ลักษณะของระบบทำให้ผู้สอบบัญชีต้องใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์มาช่วยในการปฏิบัติงานสอบบัญชี เช่น
 - 1.1 รายการที่ไม่มีเอกสารอ้างอิง เช่น การสั่งซื้อโดยป้อนข้อมูลทางจอภาพ และไม่มีการจัดทำเอกสาร ทำให้ผู้สอบบัญชีไม่สามารถสอบทานรายการนั้นกับเอกสารได้
 - 1.2 รายการที่ไม่มีหลักฐานให้ตรวจสอบได้ด้วยตา ทำให้ผู้สอบบัญชีไม่

สามารถตรวจสอบได้ว่ารายการนั้นบันทึกบัญชีอย่างไร

1.3 การจัดเก็บข้อมูลอยู่ในรูปของแฟ้มสารแม่เหล็ก การจะนำข้อมูลมาใช้ก็รดย เครื่องคอมพิวเตอร์เท่านั้น

2. ระยะเวลาในการเก็บรักษาข้อมูลในรูปแฟ้มสารแม่เหล็กอาจมีระยะเวลาจำกัด ดังนั้นผู้สอบบัญชีจะต้องวางแผนการปฏิบัติงานและแจ้งลูกค้าให้ทราบล่วงหน้า กรณีที่ต้องมีการเก็บรักษาแฟ้มข้อมูลใด ๆ นานกว่าปกติ เพื่อนำมาใช้ในการสอบบัญชี

3. การทดสอบรายการเพื่อให้ได้มาซึ่งหลักฐานในการสอบบัญชี และการประเมินหลักฐานนั้น เมื่อใช้คอมพิวเตอร์ช่วยในการปฏิบัติงานจะทำให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น สามารถตรวจรายการในแฟ้มสารแม่เหล็กแทนการสุ่มตัวอย่างจากแฟ้มหรือการใช้โปรแกรมเปรียบเทียบและแสดงอัตราส่วนที่ผิดปกติ เพื่อการสอบทานใช้เวลา น้อยกว่าการคำนวณด้วยมือ

วิธีการตรวจสอบธุรกิจที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชี

วิธีการตรวจสอบธุรกิจที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชี แม้ว่าธุรกิจจะได้นำคอมพิวเตอร์มาใช้ประมวลข้อมูลก็ตามจุดมุ่งหมายในการตรวจสอบรายการต่าง ๆ ของธุรกิจก็ยังคงเหมือนเดิมเพียงแต่เปลี่ยนแปลงวิธีการตรวจสอบที่จะนำมาใช้ ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปแล้วการตรวจสอบธุรกิจหรือกิจการที่ใช้ระบบคอมพิวเตอร์จะมี 2 วิธีคือ

1. วิธีการตรวจสอบรอบ ๆ เครื่องคอมพิวเตอร์ (Auditing around the Computer)
2. วิธีการตรวจสอบผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ (Auditing through the Computer)

1. วิธีการตรวจสอบรอบ ๆ เครื่องคอมพิวเตอร์ในบางครั้งอาจทำให้มีผู้เข้าใจผิดว่าผู้สอบบัญชีจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับเครื่องคอมพิวเตอร์เลย แต่ที่จริงแล้วผู้สอบบัญชีจะต้องพิจารณาวิธีการควบคุมระบบการประมวลผลของเครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งการตรวจสอบโดยวิธีนี้จะต้องใช้ผลลัพธ์ที่ได้จาก เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นพื้นฐานในการทดสอบซึ่งไม่ใช่การทดสอบตัวโปรแกรมคอมพิวเตอร์ วิธีการทดสอบรายการที่ได้จากผลลัพธ์ของ

เครื่องคอมพิวเตอร์ผู้สอบบัญชีสามารถตรวจสอบผลลัพธ์ดังกล่าวด้วยมือได้โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องคอมพิวเตอร์เช่น สมุครายวันชั้นต้น สมุคทะเบียน และบัญชีย่อย ต่าง ๆ วิทยพิมพ์ออกจากเครื่องคอมพิวเตอร์ในรูปแบบเช่นเดียวกับที่กระทำด้วยมือ ซึ่งกิจการที่เหมาะสมจะกระทำการตรวจสอบด้วยวิธีนี้ควรมีลักษณะดังนี้

1.1 ระบบการดำเนินงานของคอมพิวเตอร์จะต้องไม่สลับซับซ้อนมากเกินไปกว่าวิธีการทำด้วยมือ

1.2 การจัดเตรียมข้อมูลผ่านเข้าสู่เครื่องคอมพิวเตอร์และผลลัพธ์ที่ได้จะเป็นแบบที่ง่ายต่อการเข้าใจเช่น สมุครายวันและสมุคทะเบียนต่าง ๆ เป็นแบบธรรมดา

1.3 ข้อมูลและรายงานต่าง ๆ จะต้องบันทึกไว้ในรูปแบบที่สามารถอ่านได้ด้วยตา

1.4 การตรวจสอบและรายการแก้ไขข้อผิดพลาดต่าง ๆ จะต้องกระทำผ่านสมุครายวัน และ สมุคทะเบียนต่าง ๆ ที่เป็นรายละเอียดพิมพ์ออกจากเครื่องคอมพิวเตอร์

2. วิธีการตรวจสอบผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์จะใช้ในกรณีที่เกิดการใช้ระบบคอมพิวเตอร์ที่มีความสลับซับซ้อนทำให้ผู้สอบบัญชีจำเป็นต้องพัฒนาวิธีการตรวจสอบของตนเอง ซึ่งวิธีการตรวจสอบที่ใช้อยู่เดิมไม่สามารถใช้ในการตรวจสอบต่อไปได้อีกจำเป็นต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในการตรวจสอบโดยตรงซึ่งมี 2 วิธีคือ

2.1 วิธีการใช้ชุดข้อมูลในการทดสอบ (Test Data) ที่เหมาะกับการตรวจสอบระบบการดำเนินงานและระบบการควบคุมภายในของกิจการ ชุดข้อมูลในการทดสอบ จะประกอบด้วยข้อมูลเบื้องต้นที่อยู่ในลักษณะพร้อมที่จะป้อนเข้าเครื่องและนำไปประมวลผลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ผลลัพธ์ของการประมวลผลโดยวิธีนี้จะนำไปเปรียบเทียบกับผลลัพธ์ที่ได้จากการคำนวณไว้ล่วงหน้าแล้ว วิธีนี้จะใช้เพื่อตรวจสอบถึงวิธีการดำเนินงานของตัวโปรแกรมไม่ใช่เป็นการทดสอบข้อมูลเบื้องต้นที่จะนำมาประมวลผลโดยโปรแกรม ซึ่งถ้าหากจะให้ถูกต้องตามมาตรฐานการสอบบัญชีแล้วต้องมีการตรวจสอบเอกสาร เบื้องต้นและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของข้อมูลที่น่ามาทดสอบด้วย

การใช้ชุดข้อมูลในการทดสอบนี้จะใช้ภายใต้สถานการณ์ดังต่อไปนี้

1. ส่วนที่สำคัญ ๆ ของระบบควบคุมภายในได้รับการรวบรวมไว้ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์
2. เกิดช่องว่างในแนวการตรวจสอบซึ่งทำให้ไม่สามารถตรวจสอบรายการจากข้อมูลเบื้องต้นไปยังผลลัพธ์ขั้นสุดท้ายตามลำดับชั้นที่เป็นไปได้
3. จำนวนรายการที่บันทึกมีมาก การใช้ชุดข้อมูลในการทดสอบจะเป็นการประหยัดและมีประสิทธิภาพมากกว่าการกระทำด้วยมือ

2.2 วิธีการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการตรวจสอบ (Computer Audit Programs) ซึ่งเหมาะกับการตรวจสอบรายการในงบดุล และงบกำไรขาดทุน รวมทั้งการตรวจสอบรายการต่าง ๆ ที่เป็นผลลัพธ์จากเครื่องคอมพิวเตอร์ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการตรวจสอบจะเพิ่มความสำคัญขึ้นเป็นลำดับสำหรับผู้สอบบัญชี เพราะการนำโปรแกรมดังกล่าวมาใช้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจสอบ และสามารถทำการตรวจสอบในสิ่งที่คุณไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยวิธีอื่น และช่วยลดเวลาในการปฏิบัติงาน วิธีที่ผู้สอบบัญชีจะจัดเตรียมโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อจุดประสงค์ในการตรวจสอบของคุณอาจทำได้หลายวิธีคือ

- 2.2.1 ใช้โปรแกรมที่มีอยู่แล้วของลูกค้า เช่น โปรแกรมที่ใช้โดยผู้ตรวจสอบภายในของกิจการ
- 2.2.2 ใช้โปรแกรมมาตรฐานที่มีอยู่แล้วของบริษัทผู้ผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์
- 2.2.3 ใช้โปรแกรมของกิจการมาปรับปรุง เช่น เพิ่มเติมโปรแกรมย่อย
- 2.2.4 ใช้โปรแกรมที่เขียนโดยผู้สอบบัญชี เพื่อจุดประสงค์ในการตรวจสอบงานของคนโดยเฉพาะ
- 2.2.5 ใช้โปรแกรมที่เขียนโดยผู้เชี่ยวชาญสำหรับผู้สอบบัญชีโดยเฉพาะ

แนวการสอบบัญชีสำหรับสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชี

จากการศึกษาสหกรณ์ออมทรัพย์ตัวอย่างที่มีการนำเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ในการประมวลผลข้อมูลทางการบัญชีพบว่าสหกรณ์ออมทรัพย์นำเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ดังนี้

สหกรณ์ออมทรัพย์ตัวอย่าง	เครื่อง	1	2	3	4	5	6
1. สอ.ครูเชียงราย จำกัด	ไมโคร	/	/	/	/	-	/
2. สอ.ตำรวจนครบาล จำกัด	ไมโคร	/	-	/	-	-	-
3. สอ.ข้าราชการจู่ฬาฯ จำกัด	มินิ	/	/	/	/	/	/
4. สอ.พนักงานการบินไทย จำกัด	ไมโคร	/	/	/	/	-	/
5. สอ.กรมพัฒนาที่ดิน จำกัด	ไมโคร	/	/	/	/	-	/

- 1 หมายถึง งานทะเบียนสมาชิก
- 2 หมายถึง งานฝากถอน
- 3 หมายถึง งานเงินกู้
- 4 หมายถึง งานคิมพ์ใบรับเงิน
- 5 หมายถึง งานโอนเงินเดือน
- 6 หมายถึง งานบัญชี

แม้ว่าสหกรณ์ออมทรัพย์ตัวอย่างข้างต้นเหล่านี้จะมีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการประมวลผลข้อมูลทางการบัญชีในบางส่วนหรือครบทุกธุรกิจก็ตาม แต่ก็ยังมีสหกรณ์ออมทรัพย์บางแห่งยังคงใช้สมุดบันทึกการขึ้นคั้นควบคู่กันไป เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ครูเชียงราย จำกัด สหกรณ์ออมทรัพย์ตำรวจนครบาล จำกัด

จากการศึกษาพบว่าสหกรณ์ออมทรัพย์ส่วนใหญ่ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดไมโครคอมพิวเตอร์ มีเพียงสหกรณ์ออมทรัพย์ข้าราชการจู่ฬาฯ จำกัด เท่านั้น ที่ใช้เครื่อง

คอมพิวเตอร์ขนาดมินิคอมพิวเตอร์

1. กรณีที่สหกรณ์ออมทรัพย์ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดไมโครคอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชีนั้น เทคนิคการตรวจสอบจะไม่แตกต่างไปจากเทคนิคที่ใช้ในการตรวจสอบสหกรณ์ที่ไม่ได้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชี เนื่องจากการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดไมโครในการบันทึกงานบัญชีจะเหมือนกับการใช้เครื่องจักรลงบัญชีจึงสามารถทิ้งร่องรอยสำหรับการตรวจสอบ (Audit Trail) ไว้ได้เช่นเดียวกับระบบบัญชีที่ทำด้วยมือ ประกอบกับระเบียบการบัญชีของสหกรณ์ พ.ศ. 2531 และตามข้อบังคับของสหกรณ์ออมทรัพย์ได้กำหนดให้สหกรณ์ออมทรัพย์ต้องจัดทำสมุดบัญชีต่าง ๆ ตามแบบที่นายทะเบียนสหกรณ์กำหนดและความเห็นชอบของคณะกรรมการดำเนินการ ดังนั้นแม้ว่าสหกรณ์ออมทรัพย์จะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชี สหกรณ์ก็ยังคงต้องจัดทำสมุดบัญชีต่าง ๆ ตามที่กำหนดครุฑมีรายละเอียดต่าง ๆ เช่นเดียวกับระบบบัญชีที่ทำด้วยมือ

2. กรณีที่สหกรณ์ออมทรัพย์ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดมินิ สหกรณ์ก็ยังคงต้องปฏิบัติตามระเบียบการบัญชีของสหกรณ์และตามข้อบังคับของสหกรณ์ โดยจัดทำเครื่องคอมพิวเตอร์พิมพ์ออกมาในรูปสมุดบัญชีต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงว่าสหกรณ์ออมทรัพย์จะมีร่องรอยสำหรับการตรวจสอบ (Audit Trail) เพียงพอให้ผู้สอบบัญชีใช้วิธีการตรวจสอบตามปกติได้ จากการศึกษาแนวการสอบบัญชีของสหกรณ์ออมทรัพย์ข้าราชการจู่ฟ้า จากค้นพบว่าผู้สอบบัญชีใช้วิธีการตรวจสอบปกติ เช่นเดียวกับสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ไม่ได้ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการบันทึกบัญชี

สำหรับการตรวจสอบโดยวิธีตรวจสอบผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ (Auditing Through the Computer) นั้น ในการสอบบัญชีธุรกิจหรือสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ใช้คอมพิวเตอร์ประมวลข้อมูลทางการบัญชี ผู้สอบบัญชีควรให้ความสนใจเกี่ยวกับความเสี่ยงต่าง ๆ อันเกิดจากการใช้คอมพิวเตอร์ ซึ่งแบ่งเป็นความเสี่ยง 3 ลักษณะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมภายในทั่วไป และความเสี่ยง 4 ลักษณะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมภายในเฉพาะระบบงานดังต่อไปนี้

1. ความเสี่ยงเกี่ยวกับการควบคุมภายในทั่วไป ได้แก่

1.1 การจัดสายงานและการดำเนินงาน อาจไม่ส่งเสริมให้การบันทึกข้อมูลทางการเงินเป็นที่เชื่อถือได้

1.2 การควบคุมการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมคำสั่ง ผู้เขียนโปรแกรม อาจเปลี่ยนแปลงโปรแกรมโดยผิดพลาดหรือโดยไม่ได้รับการอนุมัติ ซึ่งจะมีผลทำให้การประมวลข้อมูลทางการเงินลดความเชื่อถือลง

1.3 การควบคุมการเข้าไปใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ บุคคลภายนอกหรือพนักงานที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปใช้เครื่องอาจพยายามเข้าไปทำการเปลี่ยนแปลงแฟ้มข้อมูลหรือโปรแกรมคำสั่งโดยไม่ได้รับอนุญาต

2. ความเสี่ยงเกี่ยวกับการควบคุมภายในเฉพาะระบบงาน ได้แก่

2.1 การควบคุมการเข้าไปใช้ชุดคำสั่งหรือการเรียกใช้ข้อมูล บุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาตอาจเข้าไปทำการอ่าน เปลี่ยนแปลง เพิ่ม ลดข้อมูลในแฟ้มข้อมูลหรือเปลี่ยนรายการ

2.2 การควบคุมข้อมูลนำเข้า รายการข้อมูลนำเข้าที่นำไปประมวลผลอาจผิดพลาด ไม่สมบูรณ์ หรือนำเข้าประมวลผลซ้ำ

2.3 การควบคุมการปฏิเสธข้อมูล ข้อมูลที่ถูกปฏิเสธหรือรายการผิดปกติอาจไม่ถูกวิเคราะห์หรือตรวจสอบ ติดตามอย่างสมควร

2.4 การควบคุมการประมวลผล รายการที่ถูกป้อนเข้าเครื่อง หรือ ออกมาจาก เครื่องอาจสูญหาย ไม่สมบูรณ์หรือรายงานไม่ถูกต้อง หรือรายงานติดงวักบัญชี

ในการเสนอแนวทางการสอบบัญชีสำหรับสหกรณ์ออมทรัพย์ที่ใช้คอมพิวเตอร์ ขนาดมินิได้เน้นการตรวจสอบระบบการควบคุมทั้งสองด้านนี้ เพื่อประเมินว่าระบบต่าง ๆ สามารถป้องกันความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ได้หรือไม่เพียงใด ในกรณีที่ระบบการควบคุมภายในทั้งสองด้านนี้สามารถป้องกันความเสี่ยงดังกล่าวได้ ย่อมทำให้ข้อมูลทางการเงินที่ผ่านการประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ เชื่อถือได้ แนวการสอบบัญชี เพื่อหาหลักฐานการควบคุมภายในแต่ละระบบงานจะเป็นดังนี้

การควบคุมภายในทั่วไป

1. วัตถุประสงค์เพื่อประเมินว่า

- 1.1 การแบ่งแยกหน้าที่และการดำเนินงานเหมาะสมหรือไม่
- 1.2 ระบบควบคุมสามารถป้องกันการ เบี่ยงแปลงโปรแกรมคำสั่งโดยผิดพลาดหรือไม่ได้รับการอนุมัติหรือไม่
- 1.3 ระบบการควบคุมสามารถป้องกันการ เข้าไปใช้ เครื่องคอมพิวเตอร์โดยไม่ได้รับการอนุมัติหรือไม่

2. วิธีการตรวจสอบ

2.1 การจัดสายงานและการดำเนินงาน

2.1.1 ทดสอบการแบ่งแยกหน้าที่ที่เหมาะสมหรือไม่ โดย

- วิเคราะห์การแบ่งแยกหน้าที่เป็นไปอย่างเหมาะสม
- สอบถามพนักงานเพื่อยืนยันความเข้าใจเกี่ยวกับขอบเขตและความรับผิดชอบของพนักงานแต่ละคน
- สังเกตการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นจริง และการควบคุมโดยฝ่ายจัดการ
- วิเคราะห์ สังเกต และทดสอบ ประสิทธิภาพของวิธีการเข้าไปใช้ชุดคำสั่งภาษาต้นแบบ (source program documentation) อย่างมีข้อจำกัด

2.1.2 คู่มือการปฏิบัติงานและการควบคุมการปฏิบัติงานในแต่ละวัน

- พิจารณาคู่มือการปฏิบัติงานว่าอธิบายขั้นตอนการทำงานได้อย่างละเอียดหรือไม่
- พิจารณารายการเกี่ยวกับระบบงานบัญชี หรือบันทึกการใช้เครื่อง และทดสอบ
 - การเรียงลำดับเวลาทำงานของเครื่องว่าถูกต้อง
 - การอนุมัติรายการของฝ่ายจัดการ
- ตรวจสอบบันทึกการใช้เครื่องที่เสนอต่อผู้บริหาร

2.1.3 การเฝ้าคุมผู้ใช้ที่ได้เอกสิทธิ์ (Monitoring of privileged users)

- ตรวจสอบดูว่ามีพนักงานที่ได้เอกสิทธิ์หรือไม่
- สอบถามเกี่ยวกับรายงานของฝ่ายจัดการที่ได้จาก access control software หรือ library control software เพื่อพิจารณาว่าโปรแกรมที่เข้า และระบบการเก็บข้อมูลได้รับการอนุมัติ เอกสิทธิ์
- สังเกตและทดสอบพฤติกรรมของผู้บริหารที่เข้ากับผู้ได้ เอกสิทธิ์
- พิจารณาว่าลักษณะสำคัญของ access control software ไม่สามารถกำจัดได้โดย sensitive system software

2.1.4 การควบคุมเกี่ยวกับ sensitive system software

- ขอรายการ sensitive system software
- ศึกษาให้เข้าใจถึงวิธีการควบคุมที่ช่วยให้มั่นใจว่า software ที่เข้าได้รับการอนุมัติถูกต้องและบันทึกหลักฐานไว้
- เลือกตัวอย่างของ software จากแฟ้มสารบัญ ข้อมูล และโปรแกรมคำสั่งต่าง ๆ ฎการอนุมัติใช้โปรแกรม
- พิจารณาว่าวิธีการควบคุมที่ใช้อยู่เหมาะสมและ ทาหน้าที่ได้ตามต้องการหรือไม่
- พิจารณาว่าผู้บริหารเฝ้าคุมการใช้ sensitive system software และมีหลักฐานหรือไม่
- เมื่อโปรแกรมอรรถประโยชน์ (Utilities Program) เป็นในระบบไม่เชื่อมต่อตรง (off-line) ให้ทดสอบการอนุมัติใช้และพิจารณา ว่าชุดคำสั่ง ได้ถูกลดลงทันทีทันใด เมื่องานที่ได้รับอนุมัติ เสร็จสิ้นลง

2.1.5 การควบคุมการพัฒนาาระบบ

- สํารวจคุณลักษณะของระบบงานใหม่
- พิจารณารายละเอียดระบบงานและการปรับปรุง

ระบบงานที่มีอยู่แล้วว่าสอดคล้องกับมาตรฐานการติดตั้ง

- พิจารณาดูว่ารายละเอียดที่กำหนดสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้หรือไม่
- สอบถามผู้ใช้และพนักงานคอมพิวเตอร์เกี่ยวกับความเข้าใจและความพอใจที่มีต่อระบบ
- พิจารณาขอบเขตของการปรับปรุงระบบงานบัญชีที่สำคัญ และดูว่าผู้ใช้ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบงานใหม่หรือไม่ โดยสอบถามจากผู้ใช้และพนักงานหน่วยคอมพิวเตอร์

2.2 การควบคุมการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมคำสั่ง

- สอบถามบุคคลผู้ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของ เครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อให้ทราบถึงวิธีการควบคุมการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมคำสั่ง
- สืบหาเอกสารเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมคำสั่ง เพื่อให้แน่ใจว่าการเปลี่ยนแปลงในโปรแกรมคำสั่งได้ปฏิบัติตามวิธีการที่วางไว้
- เลือกทดสอบการเปลี่ยนแปลงในโปรแกรมคำสั่ง เพื่อตรวจสอบกับหลักฐานประกอบ เพื่อให้แน่ใจว่าได้มีการอนุมัติอย่างถูกต้อง
- สืบหาผลของการทดสอบที่จัดทำขึ้น เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของการเปลี่ยนแปลงในระบบ
- เปรียบเทียบโปรแกรมคำสั่งชุดเดิมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับโปรแกรมใหม่ (อาจใช้ Software Package) ด้ดูเห็นว่าจำเป็น
- สืบหาการแก้ไขโปรแกรมคำสั่ง วิธีการทดสอบและการจัดทำเอกสารประกอบเพื่อเป็นหลักฐานการควบคุมวิธีการแก้ไขโปรแกรมคำสั่ง

2.3 การควบคุมการเข้าไปใช้เครื่องคอมพิวเตอร์

- สืบหาวิธีการควบคุมการใช้ เอกสารโปรแกรมคำสั่ง
- สอบถามผู้ควบคุมดูแลเอกสารการบันทึกและบุคคลในส่วนระบบงานถึงวิธีการที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน
- สังเกตการควบคุมการเข้าไปใช้โปรแกรมคำสั่งที่เป็นอยู่จริง
- สืบหาวิธีการที่ผู้มีอำนาจหน้าที่เก็บแฟ้มข้อมูลหรือโปรแกรม

คำสั่งใช้ควบคุมการ เข้าไปใช้เพิ่มข้อมูลหรือโปรแกรมคำสั่งที่ไม่ได้รับอนุญาต

- สํารวจบันทึกของผู้มีหน้าที่เก็บเพิ่มข้อมูลหรือโปรแกรมคำสั่ง เพื่อทดสอบการปฏิบัติตามหน้าที่
- สํารวจวิธีเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้เครื่อง ดูขอบเขตและกำหนดเวลาที่ฝ่ายจัดการสำรวจข้อมูลนี้
- สํารวจการบันทึกการใช้เครื่อง (console log) เลือก รายการที่น่าสงสัย เพื่อสอบถามหาสาเหตุ
- ทดสอบเปรียบเทียบบันทึกการใช้เครื่องกับตารางการปฏิบัติงาน และเอกสารเกี่ยวกับระบบงาน เพื่อให้แน่ใจว่าได้มีการอนุมัติใช้เครื่องโดยถูกต้อง และการประมวลผลเป็นไปตามกำหนดเวลาที่ให้ไว้
- พยายามเข้าไปใช้เครื่องอย่างผิดระเบียบเพื่อดูว่าระบบไม่ยอมให้เข้าไป และดูการบันทึกความพยายามเข้าไปใช้เครื่องว่ามีในรายงานหรือไม่
- เลือกรายงานการรักษาความปลอดภัยและพิจารณาว่าได้มีการสอบสวนการฝ่าฝืน หรือติดตามการกระทำของผู้ฝ่าฝืนของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยโดยทันทีหรือไม่

การควบคุมภายในเฉพาะระบบงาน

1. วัตถุประสงค์ เพื่อประเมินว่า
 - 1.1 มีการแบ่งแยกหน้าที่ตามสมควร
 - 1.2 ระบบควบคุมสามารถป้องกันไม่ให้บุคคลที่ไม่ได้รับอนุญาต เข้าไปอ่าน เปลี่ยนแปลง เพิ่ม หรือลดข้อมูล ใดๆที่ไม่ได้รับอนุญาต
 - 1.3 ระบบควบคุมสามารถป้องกันการนำรายการหรือข้อมูลที่ผิดหรือไม่สมบูรณ์เข้าประมวลผล หรือประมวลรายการซ้ำ
 - 1.4 ระบบควบคุมสามารถป้องกันรายการที่ถูกป้อนเข้าเครื่องหรือออกจากเครื่องสูญหาย ไม่สมบูรณ์ รายงานไม่ถูกต้อง หรือรายงานผิดงวักบัญชี
2. วิธีการตรวจสอบ
 - 2.1 การทดสอบการแบ่งแยกหน้าที่ ใดๆ

- วิเคราะห์ความรับผิดชอบของพนักงานที่มีหน้าที่สำคัญในการประมวลข้อมูลเพื่อพิจารณาว่าความรับผิดชอบในการริเริ่มรายการแยกต่างหากจากความรับผิดชอบด้านการอนุมัติ การประมวลผลและการบันทึกรายการ

- สังเกตว่าพนักงานว่าทำตามหน้าที่จริง

2.2 การควบคุมการเข้าใบใช้เครื่อง วิทย

- ทดสอบการควบคุมโดยวิธีวิเคราะห์หนึ่งหรือหลายวิธีดังนี้

- ขอรายละเอียดเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัย หรือตารางเกี่ยวกับความปลอดภัย สอบทานและวิเคราะห์ดูว่าบุคคลที่ไม่ได้รับการอนุมัติ หรือผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับงานจะถูกกำหนดไม่ให้เข้าไปประมวลผลการทำงานของชุดคำสั่ง หรือการบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

- พยายามปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่สอดคล้องกันว่าทำได้หรือไม่

- พิจารณาการแบ่งแยกการปฏิบัติงานว่าเหมาะสม เช่น การเข้าใบใช้เครื่องในส่วนที่สำคัญควรจำกัดจำนวนเจ้าหน้าที่ให้น้อยคน

2.3 การควบคุมข้อมูลนำเข้า

- ทดสอบ programmed edit and validation controls
เช่น

- format controls

- missing field controls

- limit or reasonableness controls

- validation controls

- duplicate processing controls

- data field combination or correlation

tests

- field integrity codes

- balancing controls

- check digits

- ทดสอบ key verification (ถ้าเป็นระบบ non-interactive)

2.4 การควบคุมการปฏิเสธข้อมูล

- ทดสอบโปรแกรมควบคุมรายการที่ผิดปกติหรือถูกปฏิเสธโดย
 - สํารวจและทดสอบการกระทบยอกของสทกรณของรายการที่เข้าออกจากรายการผิดปกติ
 - พิจารณาว่าเจ้าหน้าที่สทกรณได้ปฏิบัติตามวิธีการเกี่ยวกับการสอบทานและติดตามรายการที่ผิดปกติ
 - ขอรายงานแสดงรายละเอียดรายการผิดปกติที่ค้างอยู่ทุกรายการ และตรวจสอบว่าได้บันทึก เข้า เป็นรายการผิดปกติและได้เอนออกโดยสมควร
 - ออกแบบชุดข้อมูลทดสอบเพื่อพิจารณาว่าข้อมูลที่ไม่สมเหตุสมผลถูกปฏิเสธและรวมอยู่ในรายการผิดปกติ เพื่อการติดตามโดยแผนกผู้ใช้
 - สอบทานรายการที่ผิดปกติและหาหลักฐานว่าได้ถูกนำมาเสนอผู้บริหารให้รับทราบแล้วหรือไม่
- ประเมินประสิทธิภาพของวิธีการติดตามรายการที่ถูกปฏิเสธของแผนกผู้ใช้โดย
 - ตรวจสอบการกระทบยอกการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับรายการที่ปฏิเสธทั้งหมด
 - เลือกรายการที่รวมอยู่ใน exception หรือ error report สังเกตและสอบถามว่าได้มีการแก้ไขปัญหานั้นแล้วหรือไม่และตรวจว่ารายการได้ถูกนำเข้าเพื่อประมวลผลตามขั้นตอนที่กำหนด
 - ออกแบบและใช้ชุดข้อมูลทดสอบเพื่อพิจารณาว่ารายการที่ผิดปกติจะถูกปฏิเสธ และรายงาน

2.5 การควบคุมการประมวลผลและการบันทึกข้อมูล

- ออกแบบและใช้ชุดข้อมูลทดสอบเพื่อให้แน่ใจว่าการทำงานของโปรแกรมการประมวลผลเป็นไปตามที่กำหนด และโปรแกรมคำสั่งที่ควบคุมรายการที่ถูกปฏิเสธทำงานตามที่กำหนดและไม่สามารถลบสร้างได้

- พิจารณาว่าผู้ที่ได้รับมอบหมายได้จัดการกับข้อผิดพลาดอย่างเหมาะสมแล้ว
- ในกรณี Prenumbered source documents ทดสอบการควบคุมโดย
 - รวบรวม exception reports เพื่อพิจารณาว่ารายงานเหล่านั้นได้มีการติดตามอย่างเหมาะสม
 - ใช้ชุดข้อมูลทดสอบ
- ในกรณี Batch controls ทดสอบการควบคุม โดย
 - ตรวจสอบการคำนวณแยกแยะรวม Batch controls จากเอกสารต้นฉบับ
 - เลือก Batches และตรวจสอบว่า Batches ถูกบันทึกใน data control log
 - ตรวจสอบว่าได้มีการจัดการกับรายการที่ถูกปฏิเสธโดยไม่ล่าช้า
 - ตรวจสอบว่า data control ได้เก็บบันทึกเลข batch ต่าง ๆ ในทุกขั้นตอนการประมวลผลและการส่งข้อมูลออก
 - หาข้อมูลเพื่อยืนยันว่าวิธีการสอบทานการอนุมัติข้อมูลเข้าประมวลผลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
 - ทดสอบวิธีการยกเลิกเอกสารข้อมูลนำเข้า
- ในกรณี Session controls ทดสอบวิธีการควบคุมโดย
 - ใช้ชุดข้อมูลทดสอบ
 - พิจารณาว่าได้มีการติดตามและแก้ไข exception ต่าง ๆ อย่างไม่ล่าช้า
- ในกรณี Programmed balancing controls ทดสอบการควบคุมโดย
 - ใช้ชุดข้อมูลทดสอบ
 - กรณี Restart and recovery procedures ทดสอบโดย

- สอบทาน monitoring logs และสอบถามแผนกคอมพิวเตอร์ และผู้ใช้ว่าได้เกิดระบบขัดข้องบ่อยเพียงใด มีความเข้าใจและพอใจเกี่ยวกับวิธีการกู้ข้อมูล (recovery) เพียงใด
- เลือกวันที่ได้เกิดระบบขัดข้องและตรวจสอบว่าได้มีการปฏิบัติตามวิธีการกู้ข้อมูลที่กำหนดไว้
- ถ้าระบบไม่เคยขัดข้องตรวจสอบว่ามีกำหนดวิธีการกู้ข้อมูลไว้อย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรและได้มีการทดสอบระบบแล้ว
- ตรวจสอบว่ามี การสอบทานและเก็บ data logs ไว้และมีการเก็บสำเนาของ Master files ตามที่กำหนด
- ในกรณี Generated transactions ทดสอบโดย
 - พิจารณาว่ารายการออกมาจาก เครื่องในเวลาที่ถูกต้อง โดย เปรียบเทียบกับข้อมูลเบื้องต้น
 - หาหลักฐาน เพื่อยืนยันว่าผู้ใช้ได้สอบทานเอกสารหลักฐานสนับสนุนความสมเหตุสมผลของแต่ละรายการและโดยรวม ได้ติดตามหาสาเหตุของรายการที่ผิดปกติแล้ว
 - เลือกตัวอย่างรายการที่ออกมาจาก เครื่อง เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่อยู่ใน Master files กับบันทึกของผู้ใช้ ตรวจสอบการผ่านรายการไปยังบัญชีแยกประเภท ข้อคำอธิบายเกี่ยวกับรายการที่มีสาระสำคัญหรือรายการผิดปกติ และเปรียบเทียบยอดรวมกับบันทึกของผู้ใช้
 - ตรวจสอบการกระทบยอดในรายงานของผู้ใช้
 - ใช้ชุดข้อมูลทดสอบ เพื่อพิจารณาว่าชุดคำสั่งปฏิบัติงานตามที่กำหนด (ในกรณีที่ไม่ใช่หลักฐานที่เป็นเอกสารให้ตรวจ)
- ในกรณี Programmed calculations ทดสอบโดย
 - เลือกตัวอย่างรายการคำนวณจากรายการที่พิมพ์จาก เครื่อง และคำนวณใหม่เพื่อเปรียบเทียบผล
 - ใช้ชุดข้อมูลทดสอบ เพื่อพิจารณาว่าชุดคำสั่งปฏิบัติงานตามที่กำหนด